

μορφολογία, δομή και λειτουργία του οργανισμού. 5) Η αναπαραγωγή και η γενετική. Κάθε μια απ' αυτές τις ενότητες-κλάδους ή και ολοκληρωμένες επιστήμες ήταν μια επανάσταση. Σήμερα, λέει, με τη γενετική μηχανική και την ανίχνευση του D.N.A. και γενικά της γενετικής πληροφορίας, μπορούν να αλλάξουν οι αντιλήψεις μας για την ηθική.

Ο τέταρτος τόμος που δεν έχει ακόμα εκδοθεί στα ελληνικά, αναφέρεται με συντομία στις κοινωνικές επιστήμες στην ιστορία και αναδεικνύει κυρίως την αντίστοιχη σκέψη στην εποχή του διαφωτισμού και στον 19ο αιώνα με την εμφάνιση του μαρξισμού,

όπου δίδεται μεγάλη προσοχή (1019-1112 σελίδες). Αναδεικνύεται ο κοινωνικός χαρακτήρας των κοινωνικών επιστημών και η ιδεολογική τους διάσταση. Τέλος στο κεφάλαιο 14 αναδεικνύονται πλευρές της οργάνωσης και δυνατότητες της ελευθερίας του επιστήμονα.

Η μετάφραση των τριών τόμων από τον Ευτύχη Μπιτσάκη είναι επιτυχημένη: αποδίδονται με μεγάλη προσέγγιση οι αγγλικοί όροι και ταυτόχρονα είναι ελεύθερη, τόσο, ώστε να μην πνίγεται ο λόγος, ενώ δεν χάνει τίποτε από την αντιστοιχία.

Σπύρος Τουλιάτος

Κενά στην Ιστορία της τέχνης

Γυναίκες Καλλιτέχνιδες

Μέριμνα: Μαρία Κοκκίνου, Βάσω Κυριάκη, Γκοβόστης, 1993, σλ. 152+22 σελ. πίνακες, εκτός κειμένου.

Σήμερα που το φεμινιστικό κίνημα μοιάζει να επαναπροσδιορίζει τις θέσεις του και διακρίνεται από μια στάση δισταγμού, η έκδοση του βιβλίου *Κενά στην Ιστορία της Τέχνης - γυναίκες καλλιτέχνιδες* το οποίο περιέχει εισηγήσεις από το Συμπόσιο που οργανώθηκε από την ομάδα Τέχνης 4+, το Νοέμβρη του 1990, αποτελεί μια ενδιαφέρουσα πρόταση προβληματισμού σε πλευρές ουσιαστικές του θέματος. Αν και τα βασικά ερωτήματα που τίθενται στην εισαγωγή του βιβλίου, όπως αν υπάρχει γυναικεία τέχνη και αν ναι που οφείλεται αυτό ή, το κυριότερο, γιατί ακόμα και σήμερα τόσο λίγες γυναίκες καλλιτέχνιδες αναγνωρίζονται ως εκπρόσωποι της μεγάλης τέχνης, κρίνονται ως αρκετά ειδικά,

ωστόσο το αποτέλεσμα είναι θετικό. Η ποιότητα των απόψεων και των οπτικών γωνιών καθώς και οι πληροφορίες που περιέχονται σ' αυτό, συμβάλλουν στην αυτογνωσία που μπορεί και οφείλει η γυναίκα να επιτύχει, για την καλύτερη αντίληψη του ρόλου της σήμερα.

Βέβαια, παρατηρείται μια ανισότητα στα κριτήρια που υιοθετούνται και αναφερόμαστε συγκεκριμένα στις εισηγήσεις των κ. Α. Κωτίδη και Ν. Στάγκου, στις οποίες διακρίνουμε μια αποστασιοποίηση από την πρακτική πλευρά του θέματος, που για τη γυναίκα-καλλιτέχνη σημαίνει ότι παράγει έργο που εξ ορισμού θεωρείται από την ανδροκρατούμενη κοινωνία ως ήσσονος αξίας. Συγκεκριμένα ο κ. Α. Κωτίδης στο

άρθρο του «Ρέα Λεονταρίτου, μια γυναίκα σtάση απέναντι στη ζωγραφική» θεωρεί ότι το παράδειγμα της σημαντικής αυτής ζωγράφου δείχνει ότι η γυναίκα δημιουργεί χωρίς να επιδιώκει την επιβράβευση και ότι η γυναίκα αξιολογεί καλύτερα το ουσιώδες από το ασήμαντο, ανάγοντας σ' αυτά τα κριτήρια τα κενά που υπάρχουν στην καταγραφή των ζωγράφων και του έργου τους, αφού δέχεται ότι σήμερα οι γυναίκες αναγνωρίζονται το ίδιο με τους άνδρες: αν τελικά το επιθυμούν. Ενώ, ο κ. Ν. Στάγκος στο άρθρο «Γυναίκες, Τέχνη και εκδόσεις» αναφέρεται στην «ανισότητα της γλώσσας» και ζητά «οι προκαταλήψεις των γλωσσικών παραδόσεων και αδικιών να αντιμετωπιστούν και να καταργηθούν», πρόταση που είναι ένας πολύ μακρινός και αδιάφορος εν πολλοίς στόχος για τη γυναίκα που ζητά να βελτιώσει άμεσα τη θέση της.

Οι εισηγήσεις των γυναικών εκφράζουν πολύ περισσότερη αγωνία. Η κ. Ευθυμία Γεωργιάδου-Κούντουρα στο άρθρο «Η γυναίκα στη Νεοελληνική ζωγραφική του ΙΘ' αιώνα. Εικόνα και δημιουργός» αναφέρεται στην οργανωμένη παρουσία γυναικών καλλιτεχνών από το 1857, στη θέση της γυναίκας στην Ελλάδα της εποχής και τους τρόπους απεικόνισής της, τις πρώτες σημαντικές γυναίκες ζωγράφους (Αλταμούρα, Λασκαρίδου, Φλωρά-Καραβία) και συμπεραίνει ότι η έλλειψη γυναικών ιδιοφυών στη ζωγραφική οφείλεται στην κοινωνική καταπίεση. Η κ. Χρυσή Ιγγλέση («Η θηλυκότητα ως αισθητική κατασκευή. Μερικές σκέψεις από το χώρο της Ψυχολογίας») για να εξηγήσει τη θέση της γυναίκας χρησιμοποιεί την έννοια του κοινωνικού φύλλου και την έννοια της έλλειψης με τη βασική φροϋδική σημασία.

Στην εισήγηση της Riet van der Linden τίθενται οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη

ενός μεγάλου καλλιτέχνη που δεν είναι μόνο το ταλέντο, αλλά και άλλοι παράγοντες όπως η μόρφωση, η οικονομική άνεση κ.ά. Η Ολλανδή ιστορικός της Τέχνης καταθέτει τη μαρτυρία της σχετικά με την προώθηση γυναικών καλλιτεχνών και παρατηρεί ότι ακόμα και σήμερα ο διπλός ρόλος της γυναίκας την εμποδίζει να αναπτύξει τη δημιουργικότητά της όπως ο άνδρας. Στη διεξοδικότατη παρουσίασή της η Whitney Chadwick. *Η θέση της γυναίκας στην Ιστορία της Τέχνης* αναφερόμενη κυρίως στις περιπτώσεις της Μαριέττας Ρομπούστι, της Ιουδήθ Λεϊστερ και μιας ομάδας καλλιτεχνίδων από τον κύκλο του ζωγράφου Ζαν Λουί Νταβίντ, αποδεικνύει ότι το ταλέντο τους αξιολογήθηκε ποικιλοτρόπως και οπωσδήποτε όχι ανεξάρτητα από την αγοραστική του αξία.

Στο άρθρο «Η πολιτική της όρασης», η Linda Nochlin αναφέρεται στις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις της Τέχνης και μέσα στα πλαίσια της Αναθεωρητικής Ιστορίας της Τέχνης, διαμορφώνει τη δική της άποψη που συνοψίζεται στο «σκέφτομαι την Τέχνη διαφορετικά» ενστερνιζόμενη το φεμινισμό σε θεωρητικό και πολιτικό επίπεδο. Στο τελευταίο άρθρο, «Φεμινιστικές προσεγγίσεις στην Ιστορία της Τέχνης» των Χρυσής Ιγγλέση και Εφης Αβδελά, παρουσιάζεται ένας γενικός προβληματισμός για τους λόγους εξ αιτίας των οποίων οι γυναίκες καλλιτέχνιδες δεν μπόρεσαν να διακριθούν. Αναφέρονται στους τρόπους με τους οποίους αντιμετώπισε η κριτική, γύρω στο '70, τα ερωτήματα αν υπάρχει γυναίκα τέχνη, καθώς και τη στάση της κριτικής στην εποχή μας, που αντιμετωπίζει το πρόβλημα με τη βασική θεώρηση ότι «ο όρος γυναίκα υπονοεί όχι τη βιολογική πραγματικότητα αλλά κοινωνική κατασκευή».

Κοινός τόπος, λοιπόν των περισσότε-

ρων απόψεων παραμένει η ανάγκη ουσιαστικής ισότητας της γυναίκας, γιατί, όπως λέει η Andreas Burner, μόνον «όταν οι κοινωνικές και πολιτιστικές διακρίσεις εναντίον των γυναικών θα θεωρούνται τόσο παράλογες και αποκρουστικές, όσο το κυνήγι των μαγισσών σήμερα, τότε θα μπο-

ρούσαμε ίσως να διαπιστώσουμε να πράγματι υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρικής και γυναικείας δημιουργικότητας, διαφορά που οφείλεται σε βιολογικές αιτίες».

Α. Χριστόλη